

1. UVOD, METODOLOŠKI OKVIR I ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA

Demografske promene u savremenim društvima predstavljaju jedan od ključnih izazova socioekonomskog razvoja, posebno u kontekstu starenja stanovništva, promena porodičnih obrazaca i transformacije bračnih odnosa. Bračni status i veličina domaćinstva spadaju među osnovne demografske pokazatelje koji omogućavaju sagledavanje dubinskih strukturnih procesa unutar jedne populacije, jer reflektuju istovremeno starosnu strukturu, fertilitet, mortalitet, kulturne obrasce i socioekonomske uslove života.

U Republici Srbiji, regionalne i lokalne razlike u bračnom ponašanju ukazuju na neujednačen tok demografske tranzicije. Analiza ovih razlika na nivou gradova omogućava preciznije razumevanje lokalnih demografskih dinamika, kao i identifikaciju specifičnih obrazaca koji se ne mogu uočiti na nacionalnom nivou.

Ovaj rad se fokusira na analizu stanovništva starog 15 i više godina prema bračnom statusu i polu, sa ciljem da se sagledaju razlike u bračnim i porodičnim obrascima između tri gradske sredine u Srbiji, na osnovu publikacije Opštine i re3gioni u Republici Srbiji 2025., dostupnoj na <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G202513052.pdf> ..

Predmet istraživanja jesu:

- bračni status stanovništva starog 15 i više godina (neoženjeni/neudate, oženjeni/udate, razvedeni/razvedene, udovci/udovice),

Osnovni cilj istraživanja jeste da se:

- identifikuju i uporede obrasci bračnog ponašanja po gradovima,

Istraživanje je zasnovano na **sekundarnoj analizi zvaničnih statističkih podataka** iz publikacije Opštine i re3gioni u Republici Srbiji 2025., dostupnoj na <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G202513052.pdf> .

Primijenjene su sledeće metode:

- **deskriptivna statistička analiza** (apsolutni brojevi i procentualni udeli),
- **uporedna analiza** između gradova,
- **strukturna analiza** po polu i bračnom statusu,
- **interpretativna demografska analiza**, u kojoj se dobijeni pokazatelji dovode u vezu sa starosnom strukturom i porodičnim obrascima.

2. ANALIZA BRAČNOG STATUSA STANOVNIŠTVA PO GRADOVIMA

Analiza bračnog statusa stanovništva starog 15 i više godina predstavlja ključni segment demografskog istraživanja, jer omogućava sagledavanje obrazaca porodičnog formiranja, stabilnosti bračnih zajednica i potencijala buduće bračnosti. U ovom poglavlju analizirana je struktura bračnog statusa po polu u tri gradske sredine: Čačak, Kraljevo i Novi Pazar, na osnovu podataka Popisa stanovništva 2022. godine:

Tabela 1. Stanovništvo staro 15 i više godina prema bračnom statusu i polu – Čačak, Kraljevo i Novi Pazar

	Ukupno	Neoženjen/ neudata	Oženjen/ udata	Udovac/ udovica	Razveden/ razvedena
Čačak					
Muškarci	43.178	14.316	24.461	2.203	2.162
Žene	47.275	10.363	24.804	8.936	3.108
Kraljevo					
Muškarci	46.406	15.959	25.192	2.372	2.263
Žene	48.823	10.739	25.618	9.355	3.030
Novi Pazar					
Muškarci	41.450	15.099	23.650	1.488	922
Žene	42.627	11.690	24.156	5.110	1.381

U sva tri grada udeo neoženjenih muškaraca veći je od udela neudatih žena, što predstavlja uobičajen demografski obrazac. Međutim, razlike su najizraženije u Čačku i Kraljevu, dok je u Novom Pazaru odnos polova uravnoteženiji, što ukazuje na sinhronizovanije bračno ponašanje.

Rezultati analize bračnog statusa jasno ukazuju na postojanje dva različita demografska modela. Čačak i Kraljevo karakterišu stabilni, ali demografski zreli obrasci, sa visokim udelom udovica i ograničenim potencijalom buduće bračnosti. Nasuprot tome, Novi Pazar pokazuje obrazac mlađe i dinamičnije populacije, sa većim udelom neoženjenih i neudatih, ali i snažno očuvanom bračnom institucijom.

3. UDEO OŽENJENIH / UDATIH U POPULACIJI STARIJIH OD 15 GODINA

Udeo oženjenih i udatih u ukupnoj populaciji starijoj od 15 godina u gradovima Čačak (54,46%), Kraljevo (53,36%) i Novi Pazar (56,86%) može se oceniti kao **izuzetno nizak**, posebno imajući u vidu da obuhvaćena populacija uključuje sve starosne kohorte od 15 godina naviše.

Tabela 2 – Udeo oženjenih/udatih u populaciji starijih od 15 godina

	Broj stanovnika starijih od 15 godina	Oženje/udata	% oženjenih / udatih	Ostali stariji od 15 godina	% ostalih starijih od 15 godina
Čačak	90453	49.265	54 %	41.188	46 %
Kraljevo	95229	50.810	53 %	44.419	47 %
Novi Pazar	84077	47.806	57 %	36.271	43 %

Na prvi pogled, ovakav nalaz može delovati paradoksalno, jer se brak i dalje smatra dominantnom formom porodične zajednice. Međutim, kada se posmatra u demografskom kontekstu, nizak udeo oženjenih i udatih predstavlja rezultat **kumulativnog dejstva tri ključna procesa**.

Prvo, u ukupnu populaciju stariju od 15 godina uključene su brojne mlađe starosne kohorte koje su po definiciji pretežno neoženjene i neudate. Produženje obrazovanja, kasnije ekonomsko osamostaljivanje i pomeranje starosne granice stupanja u brak doveli su do značajnog rasta broja neoženjenih i neudatih u populaciji od 20 do 34 godine, čime se mehanički smanjuje ukupni udeo oženjenih i udatih.

Drugo, izražen proces demografskog starenja, naročito u Čačku i Kraljevu, dovodi do povećanja broja udovaca i, posebno, udovica. Ove kategorije predstavljaju „izlazak“ iz bračne zajednice usled smrtnosti partnera i značajno utiču na smanjenje ukupnog udela oženjenih i udatih, iako same bračne zajednice često traju dugo.

Treće, iako je udeo razvedenih relativno nizak, njegov kumulativni efekat dodatno smanjuje broj lica u bračnoj zajednici u datom trenutku. Razvod, zajedno sa udovištvom, doprinosi fragmentaciji bračnog statusa i smanjenju „zalihe“ aktivnih bračnih zajednica u populaciji.

Posebno je indikativno da je udeo oženjenih i udatih najviši u Novom Pazaru (56,86%), iako ovaj grad istovremeno beleži visok udeo neoženjenih i neudatih. Ovaj prividni paradoks ukazuje na **dinamičnu demografsku strukturu**, u kojoj se brak odlaže, ali se i dalje sklapa u velikom broju, najčešće u mlađim i srednjim starosnim kohortama. Nasuprot tome, niži udeli u Čačku i Kraljevu reflektuju zreliju starosnu strukturu i veći udeo udovištva.

Zaključno, nizak udeo oženjenih i udatih u populaciji starijoj od 15 godina ne treba tumačiti kao slabljenje institucije braka, već kao **strukturni demografski pokazatelj** koji odražava istovremeno odlaganje braka, starenje stanovništva i promene u životnom ciklusu bračnih zajednica. Ovaj pokazatelj ima visoku analitičku vrednost jer precizno ukazuje na fazu

demografske tranzicije u kojoj se posmatrane sredine nalaze. Bračna struktura stanovništva predstavlja jedan od osnovnih pokazatelja demografskih procesa, jer neposredno odražava obrasce porodičnog formiranja, stabilnost bračnih zajednica i promene u životnom ciklusu stanovništva. Analiza bračnog statusa po gradovima omogućava sagledavanje lokalnih specifičnosti koje proizlaze iz razlika u starosnoj strukturi, migracionim tokovima, socioekonomskim uslovima i kulturnim normama.

U kontekstu savremenih demografskih kretanja u Srbiji, sve izraženije odlaganje stupanja u brak, produženje životnog veka i rast udela udovištva i razvoda doprinose fragmentaciji bračne strukture stanovništva. Posmatranje ovih procesa na gradskom nivou posebno je važno, jer urbane sredine često predstavljaju nosioce demografskih promena, ali istovremeno pokazuju značajne međusobne razlike u intenzitetu i dinamici tih promena.

U ovom poglavlju analizira se bračni status stanovništva starog 15 i više godina prema polu u odabranim gradovima, na osnovu podataka Popisa stanovništva 2022. godine. Cilj analize jeste da se identifikuju razlike u udelima neoženjenih i neudatih, oženjenih i udatih, razvedenih i udovaca, kao i da se ukaže na demografske obrasce koji stoje u osnovi tih razlika. Poseban akcenat stavljen je na odnos između bračne strukture i starosnog sastava stanovništva, kao i na implikacije koje ovi obrasci imaju na buduća demografska kretanja.

IV ZAKLJUČAK

Analiza bračnog statusa stanovništva starog 15 i više godina po gradovima ukazala je na postojanje jasno diferenciranih obrazaca bračnog ponašanja, koji odražavaju različite faze demografske tranzicije i starosne strukture posmatranih sredina. Iako brak i dalje predstavlja dominantan oblik porodične zajednice, njegov udeo u ukupnoj populaciji pokazuje znatne varijacije između gradova i ukazuje na složene demografske procese koji deluju istovremeno.

U svim analiziranim gradovima prisutan je relativno nizak udeo oženjenih i udatih u ukupnoj populaciji starijoj od 15 godina, što je posledica kombinovanog dejstva odlaganja stupanja u brak u mlađim starosnim kohortama i porasta broja udovaca i udovica u starijim uzrastima. Ovaj obrazac ne ukazuje na slabljenje bračne institucije, već na promene u vremenu stupanja u brak i u strukturi životnog ciklusa bračnih zajednica.

Posebno se izdvajaju razlike u udelima neoženjenih i neudatih, koje su najizraženije u gradovima sa mlađom starosnom strukturom i dinamičnijim demografskim kretanjima. U takvim sredinama, veći broj neoženjenih i neudatih predstavlja potencijal buduće bračnosti, dok u demografski zrelijim gradovima dominacija udovištva ukazuje na dugotrajan proces starenja stanovništva i ograničen reproduktivni potencijal.

Zaključno, analiza bračnog statusa po gradovima pokazuje da se savremeni demografski procesi ne mogu tumačiti isključivo kroz jedinstven obrazac, već zahtevaju diferencirani pristup koji uvažava lokalne specifičnosti. Uočene razlike u bračnoj strukturi stanovništva predstavljaju važan analitički osnov za razumevanje budućih demografskih tokova i za oblikovanje ciljanih populacionih politika na gradskom nivou.